

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH
DREWNIANA PLEBANIA PREZY KOŚCIELE PW. ŚW. MIKOŁAJA W CHRÓŚCINIE
- REMONT KONSERWATORSKI ELEWACJI

Autor:

ars ET restauro Ewa Tymcik

ul. T. Seweryna 3A/47

30-632 Kraków

WOJEWÓDZKI URZĄD OCHRONY ZASZYTKÓW

opis

WUOZ - ZN 5183, 376, 227, M1

25.01.2024r.

Kraków, grudzień 2023

ars ET restauro EWA TYMCIK
30-632 Kraków, ul. T. Seweryna 3A/47
REGON 120169068 NIP 679-190-23-04
Tel. +48 606 242 564

KARTA TYTUŁOWA

I A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

Rodzaj zabytku: elewacje zewnętrzne drewnianej plebanii

Nr rejestru zabytków 121/A (/321) z dnia 30.12.1967 r. (zespół kościoła pw. Św. Mikołaja)

Lokalizacja: 98-430 Bolesławiec, Chróscin 133

Czas powstania: kościół pw. Św. Mikołaja z 1734 r., rozbudowany w 1919 r.; budynek plebanii z II poł. XIX w., przeniesiony z Czastar w 1919 r.

Wymiary:, wys. do kalenicy 9,18 m, wys. ścian frontowej i tylnej 3,55 m, dł. ścian 14,60 m, szer. ścian 10,70 m

Technika wykonania:

- Podmurówka: cegła ceramiczna pełna, tynk wapienno-piaskowy
- Podłoże ścian: drewno iglaste, okładzina elewacji drewno iglaste, konstrukcja zrębowa. Wewnątrz ściany tynkowane – zaprawa gliniano-piaskowa na macie trzcinowej
- Stolarka okienna i drzwiowa: drzwiowa - drewniana, okienna – okna zespolone PCV

Autor:

- nieznany

Właściciel: Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Mikołaja

Użytkownik: Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Mikołaja

Termin wykonania opracowania: grudzień 2023 r.

I B. DANE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA KONSERWATORSKIEGO

Zleceniodawca: Parafia Rzymsko-Katolicka pw. Św. Mikołaja, 98-430 Bolesławiec, Chróscin 133

Wykonawca: ars ET restauro Ewa Tymcik

ul. T. Seweryna 3A/47, 30-632 Kraków

Autorka programu: mgr Ewa Tymcik

I C. DANE DOTYCZĄCE DOKUMENTACJI

Dok. Opisowa: 10 stron

Dok. Fotograficzna: 9 fotografii

Ilość egzemplarzy: 2

Przedmiot opracowania

Przedmiotem niniejszego opracowania jest *Program prac konserwatorskich – drewniana plebania przy kościele pw. Św. Mikołaja w Chróście – remont konserwatorski elewacji*, wykonany na zlecenie Zamawiającego.

Planowane prace przy wymianie szalunku drewnianej plebanii oraz ociepleniu ścian w części mieszkalnej, wymagają zgody Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze względu na ochronę konserwatorską, której podlega zespół kościoła parafialnego w Chróście.

Zespół objęty jest wpisem do miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego Gminy Bolesławiec, przyjętego uchwałą nr XXVI/221/2002 z dnia 3 czerwca 2002 r. oraz do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zagadnienia historyczne

Chróście – wieś położona w województwie łódzkim, w powiecie wieruszowskim, w gminie Bolesławiec. Występuje jako wieś zakonna od 1245 r., własność SS. Cystersek z Ołoboku, fundatorek kościoła. W ich rękach pozostawała do 1769 r., czasu sekularyzacji dóbr kościelnych przez rząd pruski.

Pierwszy kościół nie jest znany, kolejny powstał ok. 1510 r. pod wezwaniem Św. Mikołaja, o czym wspomina „Liber Beneficiorum” bp. Jana Łaskiego z początku XVI wieku. W 1522 r. został przyłączony do parafii bolesławieckiej, z początkiem XVIII wszedł w skład parafii Mieleszyn i pełnił funkcję świątyni filialnej aż do 14 maja 1919 r., kiedy erygowano samodzielną parafię Chróście.

Obecna drewniana świątynia pochodzi z 1734 r., wystawiona również przez SS. Cysterski. Według różnych źródeł budynek remontowano kolejno w 1772 r., 1801 r., 1884 r., w 1903 r. powstały plany rozbudowy kościoła. Dopiero w 1919 r. plany te zostały zrealizowane i kościół został powiększony przez przedłużenie nawy od zachodu i dodanie kruchty zachodniej.

Z początkiem XXI w. przystąpiono do kapitalnego remontu wnętrza kościoła, przeprowadzono prace konserwatorskie przy polichromii, ołtarzach oraz XVIII-wiecznej chrzcielnicy, wymieniono okna oraz poszycie dachu.

Drewniana plebania, znajdująca się na płn. od budynku kościoła, datowana jest na II poł. XIX w. Została przeniesiona w 1919 r. najprawdopodobniej z Czastar lub okolic, gdzie pełniła funkcję leśniczówki.

Opis inwentaryzacyjny obiektu¹

Obiekt wzniesiony został na rzucie zbliżonym do kwadratu z gankiem na osi frontowej oraz przylegającą do ściany szczytowej prostokątną przybudówką. Od tyłu niewielka prostokątna weranda nieco przesunięta w stosunku do osi symetrii budynku.

Budynek parterowy z użytkowym poddaszem, drewniany. Zbudowany na murowanej podmurówce z otynkowanej cegły, ściany zewnętrzne w konstrukcji zrębowej, oszalowane pionowymi deskami z listwowaniem. Więźba dachowa drewniana o ustroju płatwiowo-jętkowym, z podwójną ścianą stolcową. Dach mansardowy, dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną na zakładkę, nad werandą dach pulpitowy o niewielkim spadku, kryty papą.

Wewnątrz ściany otynkowane zaprawą gliniano-piaskową na macie trzcinowej. Stropy drewniane belkowe z otynkowaną podsufitką na macie trzcinowej. Ściany werandy i działowe murowane z cegły ceramicznej pełnej, obustronnie tynkowanej zaprawą wapienno-cementową.

Stolarka okienna pierwotnie drewniana, ościeżnicowa, dwudzielna, w przyziemiu dwupoziomowa. Została wymieniona na okna PCV zespolone.

Drzwi drewniane, jedno i dwuskrzydłowe, konstrukcji ramowo-płycinowej. Osadzone w otworach o wykroju prostokąta, ujętych listwowaniem.

Elewacje zewnętrzne, szalowane pionowo z listwowaniem, w górnej partii szczytów szalowane w jodełkę. Szerokość desek szalunkowych waha się między 17 a 35 cm. Elewacje dość regularnie rozczłonowane są otworami okiennymi ujętymi profilowanymi opaskami. Na osi fasady znajduje się jednoosiowy, ganek poprzedzony schodami o ścianach wzniesionych w konstrukcji szkieletowej, w górnej części przeszklonych. Część dolna ścian ganku wykonana jest z desek wycinanych sylwetowo o konturze nawiązującym do formy trałek. Powyżej ganku

¹ Opis został skompilowany z fragmentów opracowania „Gmina Bolesławiec, pow. wierszowski. Studium ochrony wartości kulturowych”, praca zbiorowa, t. I, NID Łódź 2022, str. 140-144.

znajduje się wystawka z balkonem o analogicznie opracowanej balustradzie i zadaszeniu wspartym na słupach z pseudoarkadami. Szczyt wystawki oszalowany w jodełkę.

Stan zachowania obiektu

Ogólny stan budynku drewnianej plebanii jest poprawny. Widoczne ślady niszczenia substancji zabytkowej, w tym nasilenia czynników niszczących wiążą się z ustawieniem poszczególnych części budowli względem kierunków świata.

Główną rolę w postępującej degradacji materiału drewnianego odgrywają czynniki fizyczne, w tym atmosferyczne, występujące duże amplitudy temperatur rocznych i dobowych, jak również silne nasłonecznienie czy długotrwałe opady deszczu czy śniegu. Degradacja następuje w procesie ciągłym, co uwidaczniają elewacje zewnętrzne kościoła. Nierozłącznym czynnikiem tych procesów jest biodeterioracja drewna, związana z niszczeniem materii zabytkowej przez drobnoustroje - glony, mchy, porosty, grzyby – które atakują zawilgocone powierzchnie, wytwarzając produkty korozji.

Gorszy stan zachowania przedstawiają deski tylnej elewacji, lokalnie rozeschnięte i wyblakłe. Boczne ściany wykusza pokrywa tzw. gont bitumiczny.

Dekoracyjny detal stolarki ganku przedstawia podobny stan zachowania do desek elewacyjnych, występują naturalne destrukty drewna, związane z upływem czasu i wpływem zmiennych czynników atmosferycznych.

Stan konstrukcji budynku nie jest możliwy do oceny na obecnym etapie ze względu na przysłonięcie belek konstrukcyjnych deskami elewacyjnymi. Pełne rozeznanie będzie możliwe po demontażu szalunku.

Tynkowany cokół nie uwidacznia śladów czy zaplamień po zawilgoceniu, stanowi integralną całość. Chroniony jest od góry przed zalewaniem wodą opadową przez drewniane okapniki, opasujące szalunek.

Dach pokryty dachówką ceramiczną zachowany dobrze, występuje lokalnie patyna na powierzchni dachówek. Stan orynnowania poprawny, przy okazji prowadzenia prac warto przeprowadzić pełny przegląd jego szczelności.

Wnioski i założenia konserwatorskie

Głównym celem podjęcia planowanych prac konserwatorskich przy elewacjach drewnianych plebanii jest termomodernizacja obiektu, która ma poprawić jego warunki cieplne w częściach mieszkalnych.

Obiekt zabytkowy, a w szczególności budynek drewniany, wymaga zachowania bardzo rygorystycznych zasad w doborze materiałów do izolacji/ocieplenia ścian, które musi charakteryzować otwartość dyfuzyjna. Niedopuszczalne jest wprowadzenie materiału, który nie przepuszcza pary wodnej (np. styropian). Istotne kryterium stanowi również niepalność lub bardzo niski stopień palności (tzw. niepodtrzymywanie ognia).

Najodpowiedniejszym materiałem ocieplającym wydaje się być tu wełna drzewna, inaczej wolina, uzyskiwana z resztek drewna oraz odpadów potartaczych. Posiada doskonałe parametry cieplne i izolacyjne, jest otwarta dyfuzyjnie i nie wymaga stosowania paro- i wiatroizolacji. Można ją zastosować także do wstępnego wypełnienia szczelin pomiędzy balami, jeśli występują.

Zamiennie można rozważyć zastosowanie wełny skalnej, która posiada podobne parametry cieplne, natomiast gorsze właściwości izolacyjne.

Ocieplenie zewnętrznych ścian plebanii z belek możliwe będzie po demontażu szalunku, a efekt końcowy prac nie może zmienić wyglądu budynku.

Proponowane prace remontowo-konserwatorskie obejmą : usunięcie desek szalunkowych oraz gontu bitumicznego ze wszystkich elewacji budynku, rozeznanie i ocena stanu belek konstrukcyjnych – w wypadku występowania zmurszałych czy osłabionych elementów konieczna będzie ich częściowa wymiana na nowe oraz impregnacja (wzmocnienie strukturalne) drewna ; dezynfekcję i dezynsekcję konstrukcji drewnianej, następnie montaż ocieplenia po odparowaniu impregnatu; odtworzenie desek szalunkowych wraz z listwowaniem z drewna modrzewiowego, sezonowanego, odpowiednie zabezpieczenie biobójcze oraz hydrofobizacja nowego szalunku właściwie dobraną kolorystycznie lazurą.

Równolegle należy przeprowadzić prace konserwatorskie przy dekoracyjnych elementach snycerki i stolarki ganku (deskach wycinanych sylwetowo o konturze nawiązującym do formy tralek, ażurowych detalach wieńczących kwatery okienne, tralkach balustrady balkonu).

Wszystkie prace remontowo-konserwatorskie należy wykonać pod nadzorem dyplomowanego konserwatora dzieł sztuki, a po odsłonięciu belek konstrukcyjnych zaleca się zwołanie komisji konserwatorskiej w celu uszczegółowienia dalszego toku postępowania.

Proponowane postępowanie konserwatorskie

1. Dokumentacja fotograficzna obiektu przed konserwacją.
2. Ustawienie rusztowań elewacyjnych.
3. Demontaż elementów instalacji, zamontowanych do desek elewacyjnych (puszek elektrycznych, elementów oświetlenia, alarmu) oraz innych, koniecznych do usunięcia przed podjęciem prac.
4. Demontaż desek szalunkowych. Przy demontażu należy zachować ostrożność, by nie uszkodzić zabytkowych elementów snycerskich balkonu.
5. Oczyszczenie i odkurzenie mechaniczne ścian.
6. Ocena stanu zachowania belek konstrukcyjnych po ich odsłonięciu. Zwołanie komisji konserwatorskiej z udziałem Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
7. Dezynfekcja i dezynsekcja obiektu środkiem przeznaczonym do zabytkowego drewna np. Anti-Insekt firmy Remmers czy Xirein firmy Erpol, o szerokim spektrum działania biobójczego. Należy nanosić metodą powlekania lub natrysku, w miejscach intensywnego żerowania wprowadzić metodą iniekcji po nawierceniu otworów. Dodatkowo, w miejscach zaatakowanych przez grzyby, glony czy inne mikroorganizmy, konieczne będzie naniesienie dezynfektanta np. środka Preventol R80, zawierającego czwartorzędowe sole amonowe czy równoważnego.
8. W wypadku występowania zdegradowanych elementów konstrukcyjnych, proponuje się poddanie ich impregnacji (wzmocnieniu strukturalnemu) tam, gdzie będzie to wystarczające, w pozostałych wypadkach wymianie na nowe. Należy zrekonstruować je zgodnie z techniką wykonania istniejących, o identycznym przekroju, z wysuszonego, wysezonowanego drewna modrzewiowego, osadzić za pomocą tych samych połączeń ciesielskich. Przed montażem wstawki należy zaimpregnować odpowiednim środkiem do surowego drewna np. V33 Impregnat do drewna konstrukcyjnego.
9. Wzmocnienie strukturalne należy przeprowadzić metodą powlekania środkiem np. PU-Holzverfestigung firmy Remmers czy HEKOL L-50 firmy HEKO.
10. Uszczelnienie i docieplenie elementów konstrukcji ścian – po odparowaniu rozpuszczalnika impregnatu (nie wcześniej niż 14 dni). Zaleca się zastosowanie materiału otwartego dyfuzyjnie - wełny drzewnej np. firmy STEICO: STEICO FLEX o gr. 10-12 cm lub wełny skalnej np. firmy ROCKWOOL o gr. 12 cm, montowanymi

tw. metodą „na sucho”.

11. Rekonstrukcja desek elewacyjnych z listwowaniem oraz okapników. Należy odtworzyć szalunek z desek modrzewiowych o tej samej szerokości. Ze względu na występujące obecnie różnice w szerokości, wahające się pomiędzy 17 a 35 cm, należy ustalić jeden wymiar – optymalny wydaje się ok. 20 cm.
12. Impregnacja ochronna szalunku środkiem o działaniu biobójczym, jak również zabezpieczającym przed działaniem czynników atmosferycznych. W zależności od technologii wykończenia drewna, proponuje się np. Drewnochron Impregnat Grunt R, krzemianowy system do drewna firmy KEIM – podkład Lignosil®-Base lub HK-Lasur firmy Remmers.
13. Scalenie kolorystyczne. Kolorystykę nowego szalunku zaleca się dostosować do barwy oczyszczonej snyderki ganku i balkonu. W tym celu należy zastosować odpowiednio podbarwiony Lignosil®-Color (krzemianowy system do drewna firmy KEIM), HK-Lasur firmy Remmers lub równoważny. Kolor należy ustalić z komisją konserwatorską.
14. Dokumentacja powykonawcza.

Snycerskie elementy ganku i balkonu

1. Dokumentacja fotograficzna obiektu przed konserwacją.
2. Ustawienie rusztowań elewacyjnych do prac.
3. Demontaż najbardziej uszkodzonych elementów snycerskich, przewiezienie ich do pracowni konserwatorskiej. Prace przy pozostałych należy prowadzić in situ (np. szczycie układanym w jodełkę, elementach balustrady czy dekoracji ganku).
4. Oczyszczenie powierzchni drewna metodami mechanicznymi lub chemiczno-mechanicznymi, konieczne wykonanie prób. Proponuje się zastosowanie szczotek teflonowych na sucho, szorowanie na mokro przy użyciu roztworu wodnego ze środkiem powierzchniowo-czynnym (np. mydło marsylskie, szare mydło), ewentualnie zastosowanie rozpuszczalników i past spulchniających, jeśli warstwa wykończeniowa stworzyła grubą powłokę.
5. Dezynfekcja i dezynsekcja obiektu środkiem przeznaczonym do zabytkowego drewna, analogicznie do prac przy belkach konstrukcyjnych.
6. Wzmocnienie strukturalne osłabionych elementów snycerskich zaleca się przeprowadzić metodą powlekania (lub zanurzenia) w preparacie HEKOL L-50.
7. Stabilizacja podłoża, sklejenie spękań, uzupełnienie ubytków. Jak najwięcej uzupełnień należy wykonać metodą flekowania z użyciem odpowiedniego gatunku drewna. Do

wypełnienia pęknięć zaleca się wklejenie forniru o różnej grubości. Ze względu na ekspozycję na warunki zewnętrzne, dopuszcza się użycie klejów poliuretanowych do montażu wstawek (np. 66A firmy Soudal).

8. Impregnacja ochronna środkiem o działaniu biobójczym, jak również zabezpieczającym przed działaniem czynników atmosferycznych, z zastosowaniem analogicznych środków do prac przy szalunku.
9. Scalenie kolorystyczne. W zależności od uzyskanej kolorystyki po oczyszczeniu powierzchni drewna, proponuje się zastosowanie bezbarwnej lazury, podkreślającej barwę drewna lub lazury barwionej, w wypadku nierównomiernej kolorystyki powierzchni. Rodzaj produktu wykończeniowego należy dobrać po wykonaniu prób, z analogicznych środków zaproponowanych przy pracach wykończeniowych przy szalunku.
10. Montaż wszystkich elementów in situ.
11. Dokumentacja powykonawcza (jako część całości).

mgr EWA TYMCIK
rytysta - konserwator dzieł sztuki
nr dyplomu 4386, nr PSOZ-366/94
tel. 0-606 241 564

„ars ET restawro” EWA TYMCIK
30-632 Kraków, ul. T. Seweryna 3A/47
REGON 120169068 NIP 679-190-23-04
Tel. +48 606 241 564

Fot. 1 Kościół pw. Św. Mikołaja w Chróscinie, widok ogólny zespołu kościoła wraz z dzwonnica (fot. strona Parafii).

Fot.2 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróscinie, widok drewnianej plebanii z XIX w. od frontu (fot. strona Parafii).

Fot.3 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, plebania, zbliżenie części frontowej z gankiem od strony półn-zach.

Fot.4 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, zbliżenie frontu plebanii, stan z listopada 2023r.

Fot.5 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, widok części frontu plebanii wraz z przybudówką.

Fot.6 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, widok elewacji tylnej plebanii.

Fot.7 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, plebania, wejście do przybudówki, elewacja tylna.

Fot.8 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, zbliżenie otynkowanego cokołu oraz dolnej partii szalunku. Stan dobry.

Fot.9 Zespół kościoła pw. Św. Mikołaja w Chróście, elewacja tylna plebanii, zbliżenie stanu desek szalunkowych.